

INFODEMJA – širenje lažnih vijesti skoro je jednako opasno kao i širenje virusa

Op-ed, Amer Kapetanović, šef Političkog odjela u Vijeću za regionalnu saradnju (RCC)

Na lažne vijesti o virusu korona sam naišao na samom početku pandemije na evropskom tlu. Poruka preko vibera, na engleskom jeziku, koja je navodno došla iz evropskog epicentra pandemije, sjeverne Italije, do mene je stigla putem jedne od onih viber grupa prijatelja i rodbine. Ova lažna informacija bila je osmišljena da podstakne strah i paniku: „... ono što ovih dana gledate u medijima o Italiji napravljeno je da prikrije pravu istinu. Prava istina je da virus korona ne ubija starije, već prvenstveno djecu. Vidjeo sam mlade ljude kako bukvalno umiru na podu bolničkih hodnika, u bolu i agoniji. Zato ne vjerujte nikome, ne izlazite vani bez obzira koliko vam je godina i molim vas, prosljedite ovu poruku dalje...“. Uprkos zvaničnim izvještajima Svjetske zdravstvene organizacije (SZO), statističkim podacima koje je nauka potvrdila, procentima, riječima doktora i stručnjaka, činilo se da je ova informacija privukla pažnju velikog broja ljudi koje znam, većina njih je u nju i povjerovala i zbog toga bila nasmrt preplašena.

Osim očigledne fizičke bolesti i smrti, pandemija virusa Covid-19 proširila je i ogroman strah od nepoznatog i nevidljivog ubice, koji sprječava ljude da obuzdaju strah razumom, paniku strpljenjem, a neizvjesnost edukacijom. U takvim okolnostima šire se teorije zavjere, bez osnova u struci i bez odgovarajuće provjere činjenica, npr. „klorokin je dokazani lijek“ ili „djeca su imuna na COVID-19“ ili „5G mreža je izazvala pandemiju“. Ove poruke mogu sadržavati beskorisne, pogrešne ili čak štetne informacije i savjete, koji mogu omesti odgovor javnog zdravstva na krizu i doprinijeti društvenim neredima i polarizaciji.

Ni naš region nije ostao imun. Diskursi kao što je „možda je ovaj virus napravljen u laboratoriji i usmjeren protiv Kine i Irana“ i brojni drugi mogli su se vidjeti u tradicionalnim medijima i na društvenim mrežama u cijelom regionu. Bezbroj lažnih i zlonamjernih informacija kontaminirale su javnu sferu u tolikoj mjeri da je to natjeralo Svjetsku

zdravstvenu organizaciju da ih proglasi prvom „infodemijom“ u ljudskoj historiji, upozoravajući da je širenje lažnih vijesti skoro jednako opasno kao i širenje virusa.

Lažna priča dolazi do ljudi šest puta brže od istinite. U vrijeme krize je izražena tendencija jednog dijela stanovništva da više vjeruje glasinama nego zvaničnim informacijama, što je posljedica emotivne reakcije na strah. Te se onda informacije šire dalje i većina ih to radi bez loših namjera, jednostavno zato što nisu dovoljno informisani da prepoznaju neprovjerene informacije, što može prouzrokovati ozbiljne probleme za cijelo društvo. Kada se lažne informacije i dezinformacije ponavljaju i produbljuju, prava opasnost leži u tome da će stvarne informacije, zasnovane na istini, imati ograničen uticaj.

Šta se može uraditi da se osigura da istinite, korisne informacije koje mogu spasiti život dobiju veći značaj?

Nakon skandala oko firme Cambridge Analytica i Facebook-a vezano za rezultate referenduma kojem je odlučeno da će Velika Britanija napustiti EU, Evropska unija je u martu 2019. godine donijela akt kojim se izbori štite od zloupotrebe podataka. Sjetit ćete se možda i slučaja od prošle godine, kada je utvrđeno da je 500 sumnjivih stranica i grupa na Facebook-u iz cijelog regiona tokom kampanje za evropske izbore širilo lažne narative ili koristilo druge manipulativne taktike za promociju grupa krajnje desnice ili antievropskih grupa. Evropski parlament je osudio Rusiju, Kinu, Iran i Južnu Koreju zbog kampanja dezinformisanja u Evropi.

Na osnovu evropskog iskustva, Vijeće za regionalnu saradnju radi na uspostavljanju platforme na Zapadnom Balkanu koja će raditi na suzbijanju lažnih vijesti.

Finska, na primjer, predvodi borbu protiv lažnih vijesti tako što se učenici osnovnih škola podučavaju kako da se bore protiv njih i uče se vještinama medijske pismenosti. To je dio programa obrazovanja u Finskoj još od 2014. godine kada je zemlja bila na meti lažnih vijesti i priča iz Rusije. Zato ne iznenađuje da Finska zauzima prvo mjesto po indeksu medijske pismenosti sa 78 bodova, u odnosu na Veliku Britaniju, Francusku i Italiju koje imaju 60, 59 i 51 bod.

Istraživanje koje je provela agencija Gallup¹ pokazuje da u nekim ekonomijama Zapadnog Balkana građani uglavnom vjeruju da je opasnost od virusa korona preuveličana, u nekim slučajevima margina je veoma visoka, preko 70 odsto ispitanika. Kao što se može očekivati, Francuzi, Danci, Austrijanci, Italijana, i drugi imaju potpuno suprotan stav, preko 70 odsto njih, dakle većina ne vidi nikakva preuveličavanja. Čini se da nizak nivo medijske pismenosti, između ostalog, ovdje ima odlučujuću ulogu. Zato se trebamo uključiti, pronaći odgovarajući regionalni mehanizam i razviti održive alate da pomognemo medijima i široj javnosti na Zapadnom Balkanu da razlikuju šta su provjerene informacije koje objavljuju vjerodostojni mediji, a šta su lažne informacije ili dezinformacije na društvenim mrežama. Kao što je to već dokazano u vrijeme korone, obrazovani i ispravno obavješteni građani, koji održavaju socijalnu distancu i ponašaju se odgovorno, predstavljaju ključni faktor u tome kako se nosimo sa pandemijom. Borba protiv infodemije zahtjeva istu obazrivost i odgovornost. Ako mediji i građani mogu prepoznati i obuzdati netačne informacije i pustiti ih da „umru“ u kanti za smeće na njihovim elektronskim uređajima, definitivno će zaustaviti „kontaminaciju“ nezakonitim narativom većih razmjera.

Naročito mi je drago da vidim da mreža, odnosno platforma nevladinih agencija na Zapadnom Balkanu² već ulaže napore da se podstakne povjeravanje činjenica i razotkrivanje lažnih vijesti i narativa. Ovo je nesumnjivo dobar korak u pravom smjeru, ali daleko od dovoljnog pristupa kojim su uključeni svi, svi nivoi vlasti i cijelo društvo u borbi protiv jedne ovako štetne pojave. Trebamo uraditi daleko više u svim sferama života.

Prije nego što se okonča panedmija virusa COVID-19 može nas naučiti mnogo čemu novom o nauci, međuljudskim odnosima, potrebi za saradnjom, ekonomiji, načinu na koji dijeliti znanje, sigurnosti, higijeni, empatiji i još mnogo toga, ali jedna je stvar očigledna, a to je da će rezultat biti vidljiv samo zajedničkim, koordinisanim i odgovornim djelovanjem. Zbog toga Vijeće za regionalnu saradnju stoji u potpunosti na raspolaganju za dodatne inicijative vezane za sprječavanje i suzbijanje lažnih vijesti i nezakonitih narativa.

---

¹ Gallup International - <https://www.gallup-international.bg/en/43073/the-coronavirus-a-vast-scared-majority-around-the-world-according-to-the-snap-poll-by-gallup-international-association/>

² Regionalna mreža organizacija sa Zapadnog Balkana koje se bave provjerom činjenica pokrenula je zajednicu na viberu pod nazivom „Covid-19 Provjereno“ koja dnevno prati, provjerava i otkriva dezinformacije u javnom prostoru Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Hrvatske, Sjeverne Makedonije, Slovenije i Srbije, uz poseban naglasak na dezinformacije o pandemiji virusa COVID-19.

*Amer Kapetanović, diplomata, politički analitičar i novinar, priključio se Vijeću za regionalnu saradnju 2017. godine nakon 19 godina duge karijere na različitim položajima u bosanskohercegovačkoj diplomatiji. Autor je i koautor dvije knjige i brojnih analiza i članaka objavljenih u domaćim i stranim medijima.